

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy a soudce zpravodaje Davida Uhlíře, soudce Tomáše Lichovníka a soudkyně Kateřiny Šimáčkové o ústavní stížnosti **T. S.**, státní příslušnost Ukrajina, zastoupené Mgr. Ing. Vlastimilem Mlčochem, advokátem se sídlem v Praze, Jugoslávských partyzánů 1603/23, proti trestnímu příkazu Obvodního soudu pro Prahu 7 sp. zn. 24 T 168/2015 ze dne 11. prosince 2015 a jinému zásahu téhož soudu, spočívajícím v nenařizení hlavního líčení ve věci sp. zn. 24 T 168/2015, za účasti **Obvodního soudu pro Prahu 7** jako účastníka řízení, takto:

- I. Postupem Obvodního soudu pro Prahu 7 spočívajícím v nepoučení o možnosti ustanovení obhájce a nenařizení hlavního líčení ve věci vedené pod sp. zn. 24 T 168/2015 **bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces, na právní pomoc v řízení před soudy a na obhajobu v trestním řízení podle čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Obvodnímu soudu pro Prahu 7 **se zakazuje pokračovat v zásahu spočívajícím v nenařizení hlavního líčení** ve věci vedené u tohoto soudu pod sp. zn. 24 T 168/2015.

O d ů v o d n ě n í :

I.

Vymezení věci

1. Stěžovatelka byla dne 9. 12. 2015 zadržena hlídkou policie a následně předána Obvodnímu soudu pro Prahu 7. Ten ji trestním příkazem uvedeným v záhlaví a výroku tohoto nálezu shledal vinnou přečinem maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku a uložil jí trest odnětí svobody v trvání šesti měsíců. Výkon trestu soud podmíněně odložil na zkušební dobu v trvání jednoho roku. Tohoto přečinu se stěžovatelka měla dopustit stručně řečeno tím, že se zdržovala na území České republiky, přestože jí dříve bylo uloženo správní vyhoštění a následně též trest vyhoštění trestním příkazem Obvodního soudu pro Prahu 6 sp. zn. 1 T 71/2015 ze dne 22. 10. 2015. Stěžovatelka se na místě vzdala odporu proti tomuto příkazu a soud následně rozhodl o jejím propuštění ze zadržení. Ještě téhož dne stěžovatelka podala proti trestnímu příkazu odpor prostřednictvím svého obhájce. Soud obhájce stěžovatelky informoval o tom, že pokud nedoloží rozsudek o omezení svéprávnosti stěžovatelky, zůstává trestní příkaz v právní moci.

2. Proti uvedenému trestnímu příkazu a proti postupu obvodního soudu stěžovatelka brojila ústavní stížností, neboť se domnívala, že jimi došlo k porušení jejích práv zaručených čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv. Porušení těchto práv stěžovatelka spatřovala v tom, že jako cizinka neporozuměla institutu odporu a následkům vzdání se práva odporu vůči trestnímu příkazu.

Zároveň poukázala na skutečnost, že zadržení cizinci vystupují před soudem bez zastoupení advokátem a soudy v takových případech řádně neplní svou poučovací povinnost.

II.

Průběh řízení před Ústavním soudem

3. Obvodní soud ve svém vyjádření uvedl, že se k ústavní stížnosti vyjadřovat nebude a odkázal Ústavní soud na záznam z vazebního zasedání, z něhož měly být všechny rozhodné skutečnosti patrné. Podle jeho mínění si zástupce tento záznam neopatřil.

III.

Formální předpoklady projednání návrhu

4. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny formální předpoklady projednání ústavní stížnosti. Stěžovatelka je osobou oprávněnou k jejímu podání a byla zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost podala včas a vyčerpala všechny procesní prostředky, které jí zákon k ochraně práv poskytuje. Ústavní stížnost je proto přípustná.

5. Vzhledem k tomu, že k objasnění věci plně postačovala písemná vyjádření účastníků řízení, rozhodl Ústavní soud ve věci podle § 44 zákona o Ústavním soudu bez nařízení ústního jednání.

IV.

Vlastní posouzení

6. Ze spisu obvodního soudu Ústavní soud zjistil, že věc stěžovatelky byla postupem podle § 314b odst. 2 ve spoj. s § 314e odst. 1 trestního řádu projednána samosoudkyní ve zjednodušeném řízení. V řízení měla stěžovatelka k dispozici tlumočnicku, nebyla však obhajována obhájcem. Samosoudkyně stěžovatelku vyslechla k okolnostem zadržení a důvodům vazby, dále k tomu, které skutečnosti považuje za nesporné, na což stěžovatelka sdělila mimo jiné to, že území státu neopustila, neboť nemá dostatek prostředků na zakoupení jízdenky na Ukrajinu. Soudu proto slíbila, že si na jízdenku v nejbližších několika dnech vydělá, aby mohla odejít na ambasádu a tam si vše zařídit.

7. Soud na základě výslechu a skutečností zjištěných ze spisu stěžovatelce předal trestní příkaz a poučil ji o možnosti vzdát se práva odporu. V ústním poučení mimo jiné uvedl, že v případě, že se stěžovatelka vzdá odporu, nebude třeba ji před hlavním líčením vzít do vazby a bude možné ji propustit na svobodu. Stěžovatelka se k opakovanému dotazu soudu práva odporu vzdala. Následně se opakovaně dotázala soudu, kolik dní má na opuštění státu, na což jí samosoudkyně odpověděla, že jej musí opustit bez zbytečného odkladu. Stěžovatelka připomněla, že při výslechu uváděla, že nejdříve musí našetřit na jízdenku na Ukrajinu, na což jí samosoudkyně odpověděla, že vyhoštění jí bylo uloženo předchozím trestním příkazem Obvodního soudu pro Prahu 6, na který se má s tímto problémem obrátit.

8. Ústavní soud posoudil ústavní stížnost společně s obsahem spisu obvodního soudu a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Zabýval se však výlučně samotným řízením před obvodním soudem v trestní věci sp. zn. 24 T 168/2015. Námitky stěžovatelky, podle kterých v první řadě vůbec neměla být vyhoštěna, se jednak mýlí s předmětem řízení, jednak jimi stěžovatelka uplatňuje skutečnosti, které neúspěšně uplatnila v řízení před správními orgány (č. l. 38 spisu obvodního soudu). V takovém případě je měla uplatnit před správními soudy (srov. čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).

Právo na právní pomoc – obecná východiska

9. Věc stěžovatelky je skutkově a právně obdobná věcem, kterými se Ústavní soud již dříve zabýval, zejména pak věci rozhodnuté nálezem sp. zn. IV. ÚS 2443/14 ze dne 18. 3. 2015. Platí přitom, že právní názor vyjádřený v nosné části odůvodnění nálezu Ústavního soudu je podle čl. 89 odst. 2 Ústavy závazný pro všechny orgány a osoby, tedy i pro Ústavní soud [srov. náleze sp. zn. III. ÚS 561/04 ze dne 10. 3. 2005 (N 54/36 SbNU 575)], který jej může změnit pouze postupem podle § 23 zákona o Ústavním soudu, tedy předložením věci plénu. V projednávané věci soud neshledal důvod, proč se od svého dříve vyjádřeného názoru odchýlit; naopak lze pro stručnost na náleze sp. zn. IV. ÚS 2443/14 v mnohém odkázat.

10. Právo na veřejné projednání věci a přítomnost u jednání je imanentní součástí práva na spravedlivý proces. Tohoto práva se lze vzdát, avšak pouze pokud vzdání se je vědomé a jednoznačné [např. sp. zn. I. ÚS 892/14 ze dne 20. srpna 2014 (N 157/74 SbNU 349), rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále též „ESLP“) ve věci *Håkansson a Sturesson proti Švédsku* č. 11855/85 ze dne 21. února 1990, odst. 66]. Institut trestního příkazu, jež dle § 314e trestního řádu může samosoudce vydat bez projednání věci v hlavním líčení, je-li skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, není v rozporu s ústavním právem na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka pouze za podmínky, že obviněný má právo se domoci projednání své věci v řádném procesu splňujícím všechny záruky práva na spravedlivý proces [srov. přiměřeně náleze sp. zn. I. ÚS 2733/13 ze dne 26. února 2014 (N 23/72 SbNU 267) a náleze sp. zn. IV. ÚS 4787/12 ze dne 13. května 2013 (N 82/69 SbNU 347)]. K tomu slouží možnost podání odporu proti trestnímu příkazu, kterým se příkaz ze zákona ruší a samosoudce nařídí ve věci hlavní líčení (§ 314g odst. 2 trestního řádu). Podle § 314f odst. 1 písm. f) trestního řádu musí být obviněný poučen o právu podat odpor, včetně upozornění, že v případě, kdy obviněný odpor nepodá, vzdává se tím práva na projednání věci v hlavním líčení. Obviněný musí mít tedy reálně možnost se veřejného projednání své trestní věci domoci a pouze pokud tak prokazatelně neučiní, lze dovodit, že se tohoto práva vzdal.

11. Možnost vzdát se práva na odpor ihned po doručení trestního příkazu, která je upravena v § 314g odst. 1 trestního řádu, není sama o sobě problematická [náleze sp. zn. I. ÚS 291/96 ze dne 23. září 1997 (N 105/9 SbNU 15)]. Zmiňovaným nálezem Ústavní soud na druhou stranu vyhověl stížnosti navrhovatelky, v jejímž případě nebylo z provedených důkazů možné najisto zjistit, zda úkon – vzdání se práva odporu i za osoby blízké – učinila stěžovatelka skutečně svobodně a zda jako cizinka plně pochopila, co tento právní úkon znamená a jaké vyvolá následky.

12. Obecné soudy mají povinnost bedlivě zkoumat okolnosti, za nichž se obviněný či jiná oprávněná osoba svého práva na odpor proti trestnímu příkazu vzdává. Zda za situace, kdy je důkladně obeznámena s veškerými důsledky takového rozhodnutí, anebo za situace, kdy takové rozhodování je dotčeno okolností způsobilou omezit její jiná práva. Nepřijatelné přitom je, pokud ji do takového omezujícího postavení uvede přímo soud, který má jako nezávislý arbitr posuzoval otázky viny a trestu [nález sp. zn. IV. ÚS 1320/07 ze dne 5. listopadu 2007 (N 183/47 SbNU 411)].

13. S okolnostmi, za nichž se obviněný či jiná oprávněná osoba vzdává svého práva na odpor proti trestnímu příkazu, souvisí též s jedním z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž je trestní řízení vedeno: řádným a efektivním výkonem práva na obhajobu podle čl. 37 odst. 2, čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. b) a c) Úmluvy. Podle těchto ustanovení patří mezi minimální práva každého, kdo je obviněn z trestného činu, také právo mít přiměřený čas a možnost k přípravě obhajoby a obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce.

14. V čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy jsou obsažena tři dílčí práva. Prvním a základním právem obviněného je právo obhajovat se sám. Další dvě alternativy uvedené v citovaném článku zaručují právo být účinně obhajován obhájcem, je-li to třeba, ustanoveným z úřední moci. Obviněný by měl být schopen uplatnit svoji obhajobu náležitým způsobem a v souladu s požadavky spravedlivého procesu. Právo na obhajobu prostřednictvím obhájce zabezpečuje účinnost ostatních záruk předvídaných čl. 6 Úmluvy a představuje klasický příklad takových práv, u nichž se vyžaduje zvláštní ochrana standardu „vědomého a rozumného vzdání se práva“. Před tím, než z chování účastníka může být vyvozeno, že se takového práva vzdal, musí být zřejmé, že mohl rozumně předvídat, jaké důsledky jeho jednání může mít. Je třeba též zohlednit, zda se obviněný vzhledem k okolnostem nebo svým osobním charakteristikám nenacházel ve zranitelném postavení (např. z důvodu ngramotnosti a neznalosti úředního jazyka). Jistá míra zranitelnosti je spojena se samotnou skutečností, že je obviněný zadržen (rozsudek ESLP ve věci *Yoldaş proti Turecku* č. 27503/04 ze dne 23. února 2010). V případě pochybností, které nejsou zjevně nepodložené, jsou obecné soudy povinny si ověřit, zda obviněný měl v době, kdy byl nějakým způsobem omezen na svobodě (zadržení, vazba), možnost přístupu k obhájci a zda jeho volba vzdát se práva na pomoc obhájce může být považována za svobodnou a dobrovolnou (rozsudek ESLP ve věci *Borotyuk proti Ukrajině* ze dne 16. prosince 2010 č. 33579/04, odst. 82–83).

15. Zranitelnost osoby, proti níž se trestní řízení vede, je pak nutno kompenzovat prostřednictvím pomoci obhájce (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Salduz proti Turecku* č. 36391/02 ze dne 27. listopadu 2008). Obecné soudy jsou tak povinny přistoupit k ustanovení obhájce ex offio nikoliv toliko v závislosti na splnění podmínek nutné obhajoby podle vnitrostátního práva, nýbrž kdykoliv, vyžadují-li si pomoc obhájce zájmy spravedlnosti ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy. Otázka, zda si zájmy spravedlnosti vyžadují, aby byl obviněnému poskytnut obhájce, je posuzována s ohledem na konkrétní okolnosti každého jednotlivého případu a průběhu řízení jako celku. Mezi kritéria, která je třeba vzít v úvahu, patří zejména složitost věci z právního hlediska (rozsudek ESLP ve věci *Pham Hoang proti Francii* č. 13191/87 ze dne 25. září 1992), závažnost trestného činu nebo hrozícího trestu pro obviněného (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Benham proti Spojenému království* č. 19380/92 ze dne 10. června 1996) a osobnost obviněného z hlediska jeho

schopnosti obhajovat se sám. Je-li obviněným například cizinec, který neovládá jazyk země a jejíž právní systém je mu cizí, pomoc obhájce by měla být pravidlem (rozsudek ESLP ve věci *Twalib proti Řecku* č. 24294/94 ze dne 9. června 1998, odst. 53–54).

16. Účel ústavně zaručeného práva na právní pomoc v oblasti trestního soudnictví spočívá v záměru poskytnout jedinci vystavenému trestnímu stíhání dostatek času k obraně (obhajobě) a také zajistit, že vůči němu budou orgány činné v trestním řízení proti němu vystupovat v mezích zákona a při respektu k jeho ústavně zaručeným právům. To platí tím spíše, pokud procesní úkony orgánů veřejné moci směřují vůči někomu, kdo je zbaven osobní svobody, a kdy jeho rozhodovací schopnosti jsou v důsledku toho *eo ipso* sníženy či omezeny. Trestním řádem příkladmo vyjmenované podmínky nutné obhajoby (§ 36 odst. 2) je proto nutné chápat tak, že je-li zatčený orgány veřejné moci vyzván k takovému procesnímu vyjádření, které může pro něho mít zásadní význam, nesmí se tak stát bez předchozího řádného poučení o významu a důsledcích takového vyjádření a také o tom, že před takovým vyjádřením má právo poradit se s obhájcem, který; nevyžádá-li si jej zatčený sám, musí mu být z moci úřední ustanoven [nález sp. zn. III. ÚS 200/2000 ze dne 14. října 2000 (N 151/20 SbNU 71)].

17. Takovým procesním vyjádřením (úkonem) je také vzdání se opravných prostředků vůči rozhodnutí orgánů veřejné moci tam, kde je zákon připouští. To platí i pro vzdání se práva odporu vůči trestnímu příkazu. I v takovém případě je k naplnění ústavně zaručeného práva na právní pomoc v oblasti trestního soudnictví nezbytné poskytnout jedinci vystavenému trestnímu stíhání dostatek času k obhajobě a skutečný, nikoli pouze formální, přístup k právní pomoci. To platí tím spíše u osoby zbavené osobní svobody a znevýhodněné nezalostí českého jazyka a původem z jiné země (nález sp. zn. IV. ÚS 2443/14 ze dne 18. 3. 2015).

Právo na právní pomoc v projednávané věci

18. V nyní projednávané věci není sporu o tom, že stěžovatelka se práva na odpor proti trestnímu příkazu vzdala. Ústavní soud se proto ve světle své předchozí judikatury zabýval tím, zda to stěžovatelka učinila svobodně a zejména s plným vědomím významu a procesních důsledků tohoto kroku.

19. Z výše uvedeného shrnutí skutečností zaznamenaných v trestním spisu plyne, že stěžovatelka neměla v řízení před soudem obhájce a nebyla o takové možnosti soudem poučena. Jedná se přitom o cizinku, která byla soudu předvedena ze zadržení a většinu svého času před soudem věnovala vysvětlení, že potřebuje dostatek času na získání prostředků na koupi jízdenky na Ukrajinu. Zcela jí tak unikl předmět řízení – rozhodování o vině a trestu za přečin maření úředního rozhodnutí. To je patrné i na tom, že se po vzdání práva odporu soudu dotázala, kolik dnů má na opuštění státu. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že spisový materiál neobsahuje dostatek podkladů pro závěr, že si stěžovatelka byla plně vědoma procesních následků svého jednání. Je přitom zřejmé, že byla znevýhodněnou (zranitelnou) osobou ve smyslu dřívějších závěrů Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva a že povahu a důsledky vzdání se práva odporu měla možnost pochopit toliko z poučení soudu (stěžovatelka byla ostatně poučena především o tom, že pokud by podala odpor, musel by jí do konání hlavního líčení soud vzít do vazby, neboť nemá pobytový titul), nikoliv z vysvětlení jí zvoleného či ustanoveného obhájce. Věc stěžovatelky nespádala pod výslovně vyjmenované

případy nutné obhajoby podle § 36 trestního řádu (k tomu by však došlo, pokud by se soud namísto vydání trestního příkazu rozhodl věc projednat v hlavním líčení podle § 314b odst. 2 trestního řádu, případně pokud by stěžovatelka podala proti trestnímu příkazu odpor). S ohledem na postavení stěžovatelky však bylo namístež ji řádně poučit o významu a důsledcích vyjádření a také o tom, že má před takovým vyjádřením právo poradit se s obhájcem, který, nevyžádá-li si ho sama, musí jí být z moci úřední ustanoven.

V. *Závěr*

20. S ohledem na výše uvedené důvody Ústavní soud shledal, že v projednávané věci nebyla úprava nutné obhajoby uplatněna v souladu s požadavky plynoucími z ústavního pořádku. V důsledku toho bylo postupem Obvodního soudu pro Prahu 7 v řízení sp. zn. 24 T 168/2015 porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces, na právní pomoc v řízení před soudy a na obhajobu v trestním řízení podle čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Ústavní soud proto shledal ústavní stížnost důvodnou.

21. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka proti trestnímu příkazu podala ve lhůtě osmi dnů odpor, ústavní stížností napadený trestní příkaz byl zrušen ze zákona podle § 314g odst. 2 trestního řádu. Ústavní soud proto tento příkaz nemohl znovu zrušit, byť to stěžovatelka navrhovala. S ohledem na požadavek méně formálního posuzování návrhů na zahájení řízení (např. rozsudek ESLP ve věci *Bulena proti České republice* č. 57567/00 ze dne 20. dubna 2004) tedy Ústavní soud zakázal obvodnímu soudu pokračovat v zásahu spočívajícím v nenařizení hlavního líčení ve věci vedené u tohoto soudu pod sp. zn. 24 T 168/2015 (obdobně již cit. nálezy sp. zn. IV. ÚS 2443/14 a I.ÚS 2733/13). Obvodní soud je v dalším řízení právním názorem Ústavního soudu vázán (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky).

Poučení : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 22. března 2016

David Uhlíř
předseda senátu